

میدان‌های شهری

از مبانی طراحی تا الگوهای زیبایی‌شناختی

شهرزاد آینه‌چی

کارشناس ارشد مرمت بنا و بافت‌های تاریخی،

دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکز

پیده احمدی

کارشناس ارشد شهرسازی گرایش برنامه‌ریزی شهری،

دانشگاه آزاد اسلامی واحد قزوین، ایران

سمیه شنی

کارشناس ارشد شهرسازی گرایش برنامه‌ریزی شهری، منطقه‌ای،

دانشگاه بین‌الملل امام خمینی، ایران

فاطمه زارعی

کارشناس ارشد شهرسازی گرایش برنامه‌ریزی شهری،

دانشگاه آزاد اسلامی واحد قزوین، ایران

سرشناسه: میدان‌های شهری از مبانی طراحی تا الگوهای زیبایی‌شناختی / شهرزاد آینه‌چی ... [و دیگران].

عنوان قرارداد: میدان‌های شهری، از مبانی طراحی تا الگوهای زیبایی‌شناختی

مشخصات نشر: تهران: آبتین قلم، ۱۳۹۳

مشخصات ظاهری: ۱۵۲ ص.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۷۲۱-۱۶-۰

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

داشت: شهرزاد آینه‌چی، سپیده احمدی، سمیه آهنی، فاطمه زارعی.

موضوع: میدان‌ها -- طرح و نقشه

موضوع: بازار -- طرح و ساختمان

سناس: روده: آبتین، سپیده

رده‌بندی کنگ: ۱۳۹۲/م۹/۹۰۷۰ NA

رده‌بندی دی‌بی: ۷/۴۰

شماره کتابشناسی ملی: ۱۰۱۶

ناشر: آبتین قلم

حروفچینی: آبتین قلم

چاپ اول: بهار ۱۳۹۳

شمارگان: ۱۰۰۰

بها: ۹۰۰۰ تومان

چاپ و صحافی: علمیه

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۷۲۱-۱۶-۰

حق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است.

تلفن: ۰۹۱۲۱۹۴۱۳۷۲ شهلا حسینی

فهرست مطالب

مقدمه.....	یازده
پیشگفتار.....	پانزده
فصل اول: مفاهیم پایه.....	۱
۱-۱- مقدمه.....	۲
۲-۱- فضای شهری.....	۳
۳-۱- انواع فضاهای شهری.....	۵
۴-۱- ورودی‌ها.....	۵
۵-۱- پهنه‌ها و فلکه‌ها.....	۵
۶-۱- محله‌ها، سازمان فضایی.....	۶
۷-۱-۴-۱- پارک یا محله.....	۷
۷-۲-۴-۱- عمق.....	۷
۸-۳-۴-۱- معنی.....	۸
۹-۱-۱- جمع‌بندی و برداشت کلی از مفهوم فضای شهری.....	۹
۱۰-۱-۶-۱- ملاحظات در بازخوانی فضای شهری.....	۱۰
۱۱-۷-۱- ملاحظات در بازخوانی فضای شهری (ویژگی میدان) برای تأثیر حضور انسان.....	۱۲
۱۲-۸-۱- توقعات موضوعی از میدان.....	۱۴
۱۳-۸-۱- سکون.....	۱۴
۱۴-۲-۸-۱- تجمع‌پذیری.....	۱۴
۱۵-۳-۸-۱- تعیین فضایی.....	۱۵
۱۶-۴-۸-۱- انعطاف.....	۱۵
۱۷-۹-۱- مولفه‌های مؤثر بر مطلوبیت فضایی میدان شهری.....	۱۷
۱۸-۱-۹-۱- محصوریت.....	۱۸
۱۹-۲-۹-۱- شکل.....	۱۸
۲۰-۳-۹-۱- اندازه و ابعاد.....	۱۸
۲۱-۴-۹-۱- بدنه.....	۱۹

۱۹.....	۵-۹-۱- کف
۲۱.....	۱۰-۱- انواع میدان
۲۵.....	۱۱-۱- بررسی جنبه‌های زیباشناختی در فضاهای شهر
۲۷.....	۱۱-۱-۱- فضای شهری به عنوان یک پدیده هنری
۲۸.....	۱۱-۲- اصول هنری حاکم بر ساخت میداين در گذشته
۳۰.....	۱۲-۱- فضاهای شهری و رفتار
۳۰.....	۱۲-۱- محیط و الگوهای رفتاری
۳۲.....	۱۲-۳- ویژگیهای رفتار
۳۳.....	۱۲-۳-۱- مرئی بودن رفتار
۳۳.....	۱۲-۳-۲- تغییرپذیری رفتارها
۳۳.....	۱۲-۳-۲- گذر از فضای روانی
۳۴.....	۱۲-۳-۱- فرنگ الگوهای رفتاری
۳۵.....	۱۲-۵- محیط و فضاهای پاسخده

فصل دوم: تعامل مفاهیم میدان و فضای شهری، شناخت و تحلیل

۳۸.....	۱-۲- مقدمه
۴۰.....	۲-۲- میدان (به عنوان یک تیپ فضایی شهری)
۴۲.....	۳-۲- تحلیل کلی از روند تحولات درجی - ریخی فضای شهری میدان در شهرهای ایران با رویکرد به حضور مردم و جنبه‌های زیباشناختی
۴۳.....	۳-۲-۱- ایران باستان (میدان - حضور مردم - مسائل زیباشناختی)
۴۴.....	۳-۲-۲- برخی مکاتب و نظریه‌های مرتبط با فضاهای شهری مرتبط با الگوهای رفتاری
۵۹.....	۴-۲-۱- ای بن بتلی
۵۹.....	۴-۲-۱-۱- نفوذپذیری
۶۰.....	۴-۲-۲- گوناگونی
۶۰.....	۴-۲-۳- خوانایی
۶۰.....	۴-۲-۴- انعطاف‌پذیری
۶۱.....	۴-۲-۵- تناسبیات بصری
۶۱.....	۴-۲-۶- غنای حسی

۶۳.....	۲-۴-۷- رنگ تعلق.....
۶۳.....	۲-۴-۲- روانشناسی محیطی.....
۶۳.....	۲-۴-۳- روانشناسی رفتارگرایی.....
۶۳.....	۲-۵- فعالیت‌ها و رفتارها در فضاهای شهری.....
۶۵.....	۲-۶- بررسی بعد اجتماعی رفتاری و ادراکی نگاه به فضای شهری.....
۶۷.....	۲-۷- کیفیت حضور مردم در فضای شهری.....
۶۹.....	۲-۸- محیط - رفتار - طراحی.....
۷۰.....	۲-۹- ثبت و تحلیل الگوی رفتاری.....
۷۱.....	۲-۱۰- محیط و منظر شهری (جایگاه منظر شهری در تعامل انسان - محیط).....

فصل سوم: تحلیل ساختاری میادین..... ۷۵

۷۶.....	۳-۱- مقدمه.....
۷۷.....	۳-۲- تحلیل ساختاری چند نمونه از میادین در ایران.....
۷۷.....	۳-۲-۱- میدان گامی، تهران.....
۷۸.....	۳-۲-۲- میدان نقش جهان، اصفهان.....
۸۱.....	۳-۳- شهر و میدان در گرایش‌های تاریخی و شهرسازی پست مدرن.....
۸۲.....	۳-۴- تاریخچه میدان در اروپا.....
۸۵.....	۳-۴-۱- تحلیل ساختاری چند نمونه از میادین در اروپا و آمریکا.....
۸۵.....	۳-۴-۱-۱- میدان پرشینگ، لس آنجلس، آمریکا.....
۸۸.....	۳-۴-۱-۲- میدان گراردلی، سانفرانسیسکو، آمریکا.....
۹۱.....	۳-۴-۳- لاپلاس فرانسه.....

فصل چهارم: زیبایی‌شناسی موضوعی (میدان انقلاب شهر مشهد)..... ۹۵

۹۶.....	۴-۱- مقدمه.....
۹۶.....	۴-۲- محدوده موضوعی.....
۹۷.....	۴-۳- بررسی عواقب ناشی از تنزل جایگاه میدان انقلاب و محدودیت‌های آن.....
۱۰۰.....	۴-۴- بررسی ابعاد و مؤلفه‌های زیباشناختی فضای میدان.....

۱۰۰.....	۱-۴-۴- ارتفاع جداره و بررسی خط آسمان
۱۰۱.....	۲-۴-۴- پوشش گیاهی در منظر شهری
۱۰۲.....	۳-۴-۴- کریدورهای دید
۱۰۳.....	۵-۴-۴- نشانه‌ها در فضای میدان
۱۰۴.....	۶-۴-۴- بررسی شاخص‌های معنا در فضای میدان
۱۰۶.....	۵-۴- تجزیه و تحلیل میدان به کمک تکنیک سوات

فصل پنجم: راهنمای طراحی شهری..... ۱۰۹

۱۱۰.....	۱-۵- مقدمه
۱۱۱.....	۲-۵- ضوابط برنامه‌ریزی محدوده مورد پژوهش
۱۱۱.....	۱-۵-۱- معیاری کیفی منظر شهری و تأمین آسایش محیطی
۱۱۲.....	۲-۵-۱- تقسیم‌بندی میدان و معنابخشی به فضای آن
۱۱۲.....	۳-۵-۱- ارزیابی قابلیت فضایی میدان
۱۱۳.....	۳-۵- ضوابط طراحی زیست‌شناسی و الگوهای رفتاری میادین
۱۱۶.....	۴-۵- ضوابط طراحی فضای میادین
۱۲۲.....	۲-۴-۵- منظر شهری
۱۲۵.....	۳-۴-۵- معنا
۱۲۷.....	۵-۵- نکات رعایت شده در طراحی
۱۲۷.....	۱-۵-۵- مبلمان شهری
۱۳۰.....	۲-۵-۵- کف‌سازی
۱۳۰.....	
۱۳۱.....	۳-۵-۵- بدنه

فهرست منابع..... ۱۳۲

فهرست جداول

جدول ۱-۱: تقسیم‌بندی انواع میدان با توجه به جنبه‌های کالبدی.....	۲۴
جدول ۱-۲: جمع‌بندی ویژگی‌های میادین در دوران‌های مختلف شهر ایرانی.....	۵۲
جدول ۲-۲: جامعیت نظری مبتنی در مقایسه با کیفیت طرح شده توسط دیگر نظریه‌پردازان.....	۵۹
جدول ۳-۲: دسته‌بندی نظریات موجود در رابطه با بعد ادراکی و رفتاری فضای شهری.....	۶۶
جدول ۴-۱: بررسی نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدیدهای محدوده موضوعی.....	۱۰۶

فهرست تصاویر

تصویر ۱-۱: نمونه‌ای از فضاهاى موفقى شهری.....	۴
تصویر ۱-۲: میدان قلب پهنه شهر - فیلادلفیا، پنسیلوانیا.....	۴۱
تصویر ۲-۲: میدان عتیق در اصفهان در شکل اولیه خود.....	۴۷
تصویر ۳-۲: میدان تخت جمشید.....	۴۹
تصویر ۳-۲: میدان تخت جمشید.....	۴۹
تصویر ۵-۲: میدان شاه عباسی در دوره قاجار.....	۵۰
تصویر ۶-۲: میدان شاه عباسی در دوره قاجار.....	۵۰
تصویر ۱-۳: میدان نقش جهان - اصفهان.....	۷۸
تصویر ۲-۳: میدان نقش جهان.....	۸۱
تصویر ۳-۳: میدان سرسبز.....	۸۸
تصویر ۴-۱: منطقه بندى و محله بندى.....	۹۷
تصویر ۵-۱: نمک‌ها و مبلمان شهری.....	۱۲۸
تصویر ۵-۲: روشنایی.....	۱۲۹
تصویر ۵-۳: آب نماها.....	۱۲۹
تصویر ۵-۴: بدنه طراحی شده.....	۱۳۰

فهرست نمودارها

نمودار ۱-۱: رویکرد ممکن برای حل مسائل و مشکلات.....	۱۱
نمودار ۲-۱: توان‌های فضای شهری برای تأثیرگذاری بر شهروندان.....	۱۳
نمودار ۳-۱: مولفه‌های مؤثر بر مطلوبیت فضایی میدان شهری.....	۲۰
نمودار ۴-۱: فرایند رفتار انسان در محیط.....	۳۰
نمودار ۵-۱: رابطه فرهنگ، الگوی رفتاری و نحوه استفاده از فضانمودار.....	۳۰
نمودار ۱-۲: زیبایی فضای شهری زمینه ساز حضور انسان برای ادراک صحیح و امکان.....	۶۸
نمودار ۲-۲: سیستم منظر شهری در فرآیند تعامل انسان و محیط.....	۷۳

مقدمه

انسان محیط زیستش را بنا به نیازهای مادی و معنوی بازسازی و بهسازی می‌کند و این فرآیند تا آنجا پیش می‌رود که او و محیط به شرایط تعادل برسند. رفتار انسانی برآیندی از انگیزه‌ها و نیازهای فرد، قابلیت محیط، ابعاد زیبایی‌شناسی، تصویر ذهنی ناشی از ادراک و از دنیای خارج و معنایی که این تصویر برای او دارد می‌باشد. رفتار تنها تابع فعالیت نیست بلکه ترکیبی از فعالیت و مکان است. انسان همواره در تعامل با محیطی است که خود جزئی از آن به شمار می‌رود. رفتار اجتماعی نیازمند بستری برای روی دادن است. براین اساس، بین انسان و محیط بصورت رفت‌وگرگشتی و تعاملی است. نحوه رفت‌وگشتی این رابطه تعاملی بستگی زیادی به چهار عامل دارد که عبارتند از: ویژگی‌های کالبدی و جنبه‌های زیباشناختی فضای مورد استفاده، نیازهای انسانی به‌طور عام، از آن‌جا که مخاطبین و استفاده‌کنندگان خاص آن فضا و در نهایت الگوهای رفتاری و بستر فرهنگی جامعه. مطالعه‌های مختلف نشان می‌دهد که طرح‌ها و تدابیری که منطبق بر ابعاد زیبایی‌شناختی فضا و همچنین الگوهای رفتاری نبوده یا با آنها هماهنگی لازم را نداشته باشد در عمل به ناچار موفق نبوده و استفاده‌کنندگان موردنظر با آن‌ها آنطور که پیش‌بینی شده استفاده نخواهند کرد. در نتیجه توجه به آسایش و تازگی و برآوردن نیاز گروه‌های مختلف استفاده‌کننده از فضا و زیبایی فضا یکی از معیارهای اساسی در جهت ایجاد مطلوبیت فضایی، افزایش کیفیت و میزان رضایت‌مندی شهروندان می‌باشد. بی‌توجهی به زیبایی، الگوهای رفتاری گروه‌های مختلف است. در حالی که از فضا در شهرهای امروزی، تقلیدهای بی‌پایه از نرم‌ها و استانداردهای غربی و بی‌توجهی به بستر فرهنگی جامعه موجب ایجاد مشکلاتی از جمله عدم کارایی فضا، بی‌هویتی فضا، اغتشاش در فضای شهری شده است که از سوی دیگر تشدید ناهنجاری‌های رفتاری را به دنبال دارد. عدم وجود آسایش و راحتی

زمانی به اوج خود می‌رسد که یک فضای شهری با وجود داشتن مشکلاتی که بیان شد با مخاطبین متنوع و طیف وسیعی از استفاده‌کنندگان از فضا و در نتیجه با تراکم رفتاری مواجه باشد.

از این‌رو در فصل اول به بررسی عوامل کلیدی مفاهیم پایه در زمینه فضاهای شهری، بازخوانی فضاهای شهری، انواع میدان و توقعات عملکردی از میدان‌های مختلف پرداخته شده است.

در فصل دوم به تعامل مفاهیم با عنوان میدان نمونه‌ای از فضای شهری، تحولات کلی از روند تحولات تدریجی - تاریخی فضای شهری، میدان در شهرهای ایران را در کرد به حضور مردم و جنبه‌های زیباشناختی، همچنین دیدگاه مکاتب و تئوری‌ها در زمینه میدان و فضای شهری بحث شده است. در فصل سوم، نگاهی به رویکردهای پیشین طراحی شهری به موضوع، به تحلیل ساختاری و نمونه از میادین مختلف در داخل و خارج و همچنین شهر و میدان در کرایش‌های معماری و شهرسازی پست مدرن پرداخته شده است.

در فصل چهارم تحت عنوان زیبایی‌شناسی موضوعی (میدان انقلاب) به بررسی عواقب ناشی از تنزل جایگاه میدان انقلاب محدودیت‌های آن پرداخته شده است.

در نهایت برنامه‌های اجرایی و ضوابط عملیاتی و ضوابط اهداف و استراتژی‌ها مطرح و امکان تحقق آن‌ها را بطور دقیق ایجاد می‌کند. در واقع در این بخش اهداف کلی به اهداف خاص، جزئی‌تر و اجرایی جهت رسیدن به برنامه‌ریزی‌ها و طراحی تبدیل می‌شود. ضوابط عملیاتی به‌عنوان واسطه بین اهداف کلی و راه‌حل‌های پیش‌بینی شده، جهت دستیابی به این اهداف عمل می‌کند. که در این فصل قالب زیبایی‌شناسی و الگوهای رفتاری میادین به عنوان راهکارهای طراحی و برنامه‌ریزی ارائه گردیده است.

پیشگفتار

نابسامانی وضعیت اکثر میادین شهری، تنها یک عارضه کالبدی نیست بلکه تنزل کیفیت میادین، به تغییر کمی و کیفی دسته‌ای ادراکات و رفتارهای اجتماعی منجر می‌شود. که ویژگی‌های فرهنگی زندگی شهری از آن متأثر می‌شوند. با توجه به تغییر تدریجی کارکرد میادین از نقش اجتماعی به سمت گشایش‌های ترافیکی که امروزه به‌وضوح قابل مشاهده است و از میان رفتن تعاملات دوسویه میان فضای شهری و انسان‌ها ضرورت توجه به نقش‌انگیزی فضاهای شهری و بازگرداندن ویژگی‌های میدان به عنوان یکی از مهم‌ترین فضاهای مهم شهری است. نپرداختن به این موضوع با در نظر گرفتن الگوهای نوین شهری و موضوعات زیبایی‌شناختی در کالبد فضا جهت روشن نمودن جنبه‌های هویت شهر و فضاهای شهری و تنزل کیفیت حضور انسان در میادین شهری امری اجتناب‌ناپذیر است. از این رو، این کتاب به عنوان یکی از ضرورت‌های این پژوهش تدوین شده است.

پرسش‌های نخستین این کتاب با توجه به میادین مختلف شکل گرفت است. آنچه که در طرح مباحث این کتاب به آن دقت شده است توجه به جنبه‌های عملکردی میادین شهری علی‌الخصوص به زیبایی‌شناختی در ایجاد محیطی جذاب و پاسخده است در نهایت با شناختن این عوامل، رهنمودهای طراحی در قالب ظوابط طراحی شهری برای ارتقا زدن میادین بیان شده است. این نوشتار حاصل یک پژوهش یک ساله است که در آن یک تیم چهار نفره تدوین شده است.

امید است که این نوشتار راهی باشد جهت ادامه مطالعات بعدی و تقویت تفکر بیشتر سازمانها و ارگانهای مرتبط و محققین جهت دخیل نمودن الگوهای رفتاری و مسایل زیبایی‌شناختی در طراحی میدان‌های شهری. بی‌شک این

نوشتار دارای کاستی‌ها و لغزش‌هایی است. لذا صاحب‌نظران و اندیشمندان این رشته را برای نقد مسیر، جهت باروری این‌گونه کارها به یاری می‌طلبیم.

شهرزاد آینه‌چی (کارشناس ارشد مرمت بنا و بافت‌های تاریخی)

سپیده احمدی (کارشناس ارشد برنامه‌ریزی شهری)

(sepideh ahmadi@yahoo.com)

سمیه آهنی (کارشناس ارشد برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای)

فاطمه زارعی (کارشناس ارشد برنامه‌ریزی شهری)

www.ketab.ir